

GĂRZILE NAȚIONALE ROMÂNEȘTI DIN BIHOR ÎN LUPTA PENTRU UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

de
BARBU ȘTEFĂNESCU

Cercetătorul care își abate, măcar în treacăt, privirile asupra rolului gărzilor românești din Bihor în lupta pentru crearea statului național unitar român, este dator să aducă un cîl de modest omagiu muncii pline de abnegație a omului de vastă cultură, care a fost profesorul Teodor Neș, coordonator competent al operei de centralizare la nivel de județ a unor mărturii referitoare la evenimentele anilor 1918—1919, în această parte a țării. După modelul formularelor lansate de „Astra” în 1921 pentru întreaga Transilvanie¹, prefectura județului Bihor trimitea în cursul anului 1933 o circulară, însoțită de un model de chestionar, către toate notariatele cercuale și comunele, prin care le cerea, ca pe baza documentelor din arhivele proprii și pe baza relatărilor participanților direcți, să adune, în principal, date relative la desfășurarea evenimentelor legate de Unire în unitățile lor teritoriale, precum și la numărul și numele participanților la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și a membrilor gărzilor naționale. Inițiativa a declanșat un puternic suflu patriotic, iar rezultatul a fost sosirea într-un interval de timp scurt, pe adresa direcțiunii liceului „Emanuil Gojdu”, a sute de răspunsuri oficiale și scrisori particulare, multe avînd în anexă documente de epocă, pe

---

¹ Problema strîngerii datelor referitoare la jertfele românilor din Imperiul austro-ungar era pusă încă în 1915 de presa românească din Transilvania, precum și de Comitetul Central al „Astrei”, care trasează o sarcină în acest sens secțiunii sale istorice. Aceasta își începe lucrul efectiv însă numai după terminarea războiului. Un proiect de „tablou nominal” este prezentat de T. V. Păcățean, secretarul secțiunii istorice a „Asociațiunii, în ședința din 18 iunie 1921, ținută la Cluj. El urma să fie completat cu un „raport scurt dar exact despre felul cum a decurs revoluția din toamna anului 1918”. Discutat în ședințele următoare ale „Astrei”, planul este înaintat în noiembrie 1921 subprefecților tuturor județelor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, care trebuiau să cordonneze aceste acțiuni, urmînd ca datele culese să fie trimise secretariatului secțiunii istorice pînă la sfîrșitul lunii februarie 1922 (Teodor V. Păcățean, *Jertfele Românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș*, Biblioteca „Astra”, nr. 47, Sibiu, 1923, p. 3—11).

care Teodor Neș le-a grupat metodic într-un voluminos dosar, indispensabil în încercarea de a trece în revistă, fie și sumar, lupta gărzilor românești din Bihor pentru Unire².

Desigur, informațiile oferite de această sursă trebuie privite cu un anumit grad de rezervă, datorită procentului de subiectivitate pe care, inevitabil, îl au. Preluate critic, coroborate cu alte documente, ele întregesc gama informațională relativă la evenimentele menționate, oferind o serie de date de natură mai intimă, care de multe ori scapă stilului sec al documentelor.

Gărzile naționale (românești, maghiare, germane) au fost o realitate a revoluției cu caracter burghezo-democratic în Transilvania anului 1918. Au apărut în focul revoluției ca o necesitate, în condițiile în care vechea administrație austro-ungară intrase în descompunere. Începând cu luna octombrie, în multe locuri, organele puterii de stat dualiste își încetau activitatea, funcționarii și jandarmii părăsindu-și posturile, în fața tumultului popular, ce se ridica tot mai amenințător. Atribuțiile vechilor autorități erau preluate treptat de organe alese în mod democratic — consiliile naționale, iar în locul forțelor de ordine luau ființă gărzile naționale³.

În Bihor, ca și în celelalte părți ale Transilvaniei, într-o fază inițială constituirea gărzilor este rodul unor inițiative spontane la nivel local. Pe măsura sosirii soldaților de pe front, a intensificării acțiunilor țărănești, dublate de incompetența vechii administrații de a face față complexității situației, se formează gărzile naționale provizorii, cu scopul de a asigura ordinea și siguranța vieții publice, de a apăra bunurile publice și private, de a asigura aprovizionarea populației⁴. Astfel se procedează la Beiuș, unde cu câteva zile înainte de sosirea ordonanței Consiliului Național Român din Oradea și Bihor în acest sens se formează o gardă din 50 de persoane⁵. În comuna Ucuriș, aparținătoare plasei Beliu, pentru că jandarmii se dovediseră incapabili să mențină ordinea, populația fiindu-le ostilă, din inițiativa învățătorului Ioan Boțoc ia ființă o gardă care controlează situația, pînă la dispozițiile venite de la Oradea⁶.

Acțiunile de înființare a gărzilor naționale locale sint accelerate după formarea „Comandei Gărzii Naționale Comitatense”. Încă în ședința de constituire a Consiliului Național Român din Oradea și Bihor,

² Dosarul a fost achiziționat de la Teodor Neș de către Secția de istorie a Muzeului Țării Crișurilor, aflîndu-se astăzi în posesia Arhivelor Statului din Oradea.

³ V. Arimia, *Gărzile naționale în lupta pentru înlăptuirea unității de stat a României*, în *Revista arhivelor*, 1968, nr. 2, p. 154.

⁴ *Ibidem*

⁵ Arhivele Statului Oradea, *fond Colectia Muzeului Țării Crișurilor*, dosar 5426, f. 24—29 (în continuare: A.S.O., *fond C.M.Ț.C.*); Petru E. Papp, *Din trecutul Beiușului*, Beiuș, 1928, p. 205.

⁶ A.S.O., *fond C.M.Ț.C.*, dosar 5426, f. 186—187

din 3 noiembrie 1918, președintele ales, dr. Aurel Lazăr, pune problema înființării unui „Consiliu Militar Român pentru Oradea și Biharea”⁷. Se adoptă în acest sens o rezoluție, în care se arată necesitatea constituirii acestui organism subordonat C.N.R. și compus din ofițerii români prezenți la conferință, „cătră care se alătură benevol sublocotenentul sîrb Lazar Homorean de la regimentul 70 din localitate”, lor urmînd să li se adauge alți ofițeri ce trebuiau să sosească de pe front⁸. Consiliul Militar urma să se pună în legătură cu corpul de ofițeri al regimentului 70 croat, aflat în localitate, pentru o eventuală cooperare, constituirea sa fiind adusă și la cunoștința Consiliului Militar Român din Timișoara (pus la dispoziția Consiliului Național Român Central). Astfel, chiar în ziua înființării C.N.R. pentru Oradea și Bihor, se constituia organismul său militar compus provizoriu din următorii ofițeri și subofițeri: dr. Nicolaie Popovici — medic de regiment, dr. Dimitrie Bodor — protomedic militar, loc. dr. Coriolan Grădinariu, loc. Cornel Neș, loc. Petru Erdelyi, subl. dr. Grigore Egri, subl. Lazar Homoreanu, stegarii dr. Sever Andru și Al. Hașaș⁹.

A doua zi, prin dr. Aurel Lazăr, constituirea sa este adusă și la cunoștința Consiliului Național Maghiar din Oradea și Bihor. Cu această ocazie, reprezentanții ambelor consilii au căzut de acord, ca cele două gărzii să fie puse fiecare sub comandă proprie, trebuind să coopereze în problemele de interes comun¹⁰. Din raportul prezentat de președintele C.N.R. din Oradea și Bihor în ședința acestuia din 5 noiembrie aflăm că la comanda C.M.R. fusese numit căpitanul Emil Herbai.

Pe măsura sosirii ofițerilor de pe front, Consiliul militar este lărgit, astfel că, la numai trei zile de la constituire, au putut fi desemnați 57 de ofițeri și subofițeri pentru organizarea gărzilor cercuale, punîndu-li-se la dispoziție suma de 20 000 coroane, „pentru acoperirea speselor reclamate de călătorie și organizare”. Se reglementează modul de depunere a jurămîntului, stabilindu-se ca Emil Herbai, în calitate de comandant, să depună jurămîntul „în mîinile Comitetului Executiv al Consiliului Național Român din Oradea și Bihor”, ofițerii și subofițerii însărcinați cu organizarea gărzilor cercuale și comunale urmau să depună jurămîntul în fața comandantului, primind la rîndul lor jurămîntul gardiștilor. Jurămîntul nu mai era făcut către pajura imperială, ci către organul reprezentativ al națiunii române: „Eu jur că întru toate mă supun poruncilor Consiliului Militar Român și concrezuților lui și cu toată

⁷ Alexandru Porțeanu, *Lupta revoluționară a maselor populare din Bihor pentru unirea Transilvaniei cu România*, în *Crisia V*, 1975, p. 197. Același document a mai fost publicat de Teodor Pavel, *Documentele Conferinței de constituire a Consiliului Național Român din Oradea și Bihor (3 nov. 1918)*, în *Lucrări științifice*, II, Oradea, 1968, p. 372—379; *Din lupta poporului român pentru libertate și unitate națională (II)*, în *Revista Arhivelor*, 1968, nr. 2, p. 208—212

⁸ Alexandru Porțeanu, *op. cit.*, p. 197

⁹ *Ibidem*

¹⁰ *Ibidem*, p. 206

puterea mea voi servi trebuințele poporului și a[le] țării și voi servi pentru apărarea ordinii și a păcii și oriunde voi fi chemat, mă voi duce fără șovăire"¹¹.

Cîteva zile mai tîrziu, în ședința din 12 noiembrie 1918 a C.N.R. se hotărăște schimbarea numelui „Consiliului Militar Român” în „Comanda Gardei Naționale Române din Oradea Mare și Bihor”¹², anunțindu-se componența „Biroului central” și adoptîndu-se un sistem de ierarhizare ce prevedea existența unei comande centrale, a secțiilor gărzii în fiecare cerc pretorial, comandat de unul sau doi ofițeri, a subsecțiilor (sectoarelor) în fiecare cerc notarial, comandat de un ofițer sau subofițer, și în sfîrșit a gărzilor comunale (sătești), organizate sub comanda unui subofițer sau gradat. Comanda gărzii comitatense, care a avut în fruntea sa un militar capabil și un patriot înflăcărat în persoana căpitanului (devenit mai apoi maior) Emil Herbai¹³, era direct subordonată C.N.R. din Oradea și Bihor în fața căruia trebuia să prezinte sistematic dări de seamă în legătură cu stadiul de organizare și activitatea sa.

Tot cu această ocazie au fost numiți ofițerii care au preluat comanda celor 12 secții¹⁴, reorganizînd gărzile existente sau organizînd altele noi. În cele mai multe părți, gărzile au fost subdivizate în sectoare. Așa s-a procedat la Vașcău, unde loc. Petru Popovici, comandantul secției, era ajutat de către loc. Alexandru Gavra, comandantul sectorului Vașcău, loc. Nicolaie Mușet, comandantul sectorului Criștior, loc. Aurel Crainic, comandantul sectorului Băița, subloc. Nicolaie Fofiu, comandantul sectorului Sudrigiu, subloc. Ioan Ciupe comandantul sectorului Dumbrăvani¹⁵. Patru sectoare formează și loc. Paul Teocar, co-

¹¹ *Ibidem*, p. 211

¹² Schimbarea denumirii se face la refuzul generalului francez Franchet d'Expey, comandantul trupelor Antantei din Orient, de a recunoaște existența „Consiliilor militare (Alexandru Porțeanu, *op. cit.*, p. 225)

¹³ În procesul verbal, luat în ședința din 12 noiembrie 1918 a „Comitetului Executiv al C.N.R. din Oradea Mare și Bihor”, ca și comandant al gărzii este amintit căpitanul Seracin, Emil Herbai conducînd împreună cu căpitanul Munteanu administrația acesteia (Alexandru Porțeanu, *op. cit.*, p. 225)

¹⁴ „Comandanții secțiilor gardei, după cercurile pretoriale se instituie astfel:

În cercul Central (Oradea), comandanți: Dr. Dem. Mangra locot. și Creț

În cercul Aleșd: comandanți: Titus Dolga subl. Iosif Iacob

În cercul Ceica: comandant: Corbuțiu locot.

În cercul Beiuș: comandant: dr. I. Voștinar locot.

În cercul Vașcău: comandant: Petru Popovici locot.

În cercul Tinca: comandanți: Teodor Neș locot. Sever Pelle locot.

În cercul Beliu: comandant: Paul Teocar locot.

În cercul Salonta: comandant: Bredan locot.

În cercul Cefa: comandant: Abrudan locot.

În cercul Mezocherest: comandant: Petca locot.

În cercul Sălărd: comandant: Horvath locot.

În cercul Marghita: comandant: Gavril Beșan sublocot.” — (Alexandru Porțeanu, *op. cit.*, p. 226)

¹⁵ A.S.O., *fond C.M.T.C.*, dosar 5426, f. 197

mandantul secției Beliu (Beliu, Agriș, Cirișul Negru, Măraș)¹⁶, în timp ce în cadrul secției Cefa se formează numai două, cuprinzând fiecare câte șapte comune¹⁷. În ceea ce privește gărzile sătești arareori erau organizate pe grupe și numai acolo unde numărul gardiștilor permitea acest lucru, cazul comunei Sintandrei¹⁸.

Aria de acțiune a gărzilor naționale românești a depășit de multe ori hotarul localității de reședință, extinzându-și atribuțiile și asupra localităților învecinate. Garda din Roșia, spre exemplu, acționa și în raza comunelor Remetea, Josani, Gurbești, Căbești și Sohodol-Lazuri¹⁹.

În comunele cu populație amestecată au intrat în gărzile românești și locuitori maghiari, (Vadul Crișului, Beiuș, Ucuriș²⁰) sau evrei (Ucuriș)²¹, iar acolo unde s-a format numai gardă românească, aceasta a apărut înfăreșele întregii comunități.

Gărzile comunale erau formate fie în exclusivitate din țărani (ex. Lăzăreni)²², fie că acestora li se adăugau și intelectualii satelor, cum s-a întâmplat în majoritatea cazurilor. În orașul Oradea, precum și în comunele urbane Beiuș și Vașcău, gărzile erau formate din țărani, muncitori, meseriași, negustori, intelectuali.

De cele mai multe ori gărzile au fost înarmate, cu arme aduse de obicei de către soldați la întoarcerea de pe front, care „bolșevizați”, veneau acasă înarmați, mînați de gîndul de a face „ordine”²³: O parte a armamentului provenea de la subunitățile de pandarmi dezarmate (Beiuș, Vașcău)²⁴ o altă parte fiind primită de la „Comanda” din Oradea²⁵. Nu în cele din urmă armament era procurat pe plan local de la coloanele germane ale generalului Mackensen aflate în retragere din România²⁶. În unele comune gărzile au făcut serviciu fără arme de foc, fiind înarmate doar cu ciomege (Sînmartin, Sebiș, comunele din plasa Tinca²⁷).

Membrii gărzilor primeau o soldă de 30 coroane pe zi „în zilele cînd fac serviciu”, dintr-o sumă alocată în acest sens de caseria C.N.R. din Oradea și Bihor²⁸. Cum această sumă era prea mică numeroase comune sînt nevoite să suporte întreținerea gărzilor proprii, lucru destul

¹⁶ *Ibidem*, f. 38—39

¹⁷ *Ibidem*, f. 62—63

¹⁸ *Ibidem*, f. 147

¹⁹ *Ibidem*, f.

²⁰ *Ibidem*, f. 24—29, 190, 186 -187

²¹ *Ibidem*, f. 186—187; Constantin Pavel, *Zile trăite (1918—1919)*, Beiuș, 1926, p. 6

²² A.S.O., *fond C.M.T.C.*, dosar 5426, f. 107—108

²³ V. Arimia, *op. cit.*, p. 155

²⁴ A.S.O., *fond C.M.T.C.*, dosar 5426, f. 1, 24—29, 199

²⁵ *Ibidem*, f. 24—29

²⁶ *Ibidem*, f. 105—106

²⁷ *Ibidem*, f. 43, 143, 169; Teodor Neș, *Oameni din Bihor*, vol. II (lucrări în manuscris)

²⁸ Alexandru Porțeanu, *op. cit.*, p. 225

de dificil, ținând cont de situația economică generală²⁹. De aici și existența destul de scurtă (de numai câteva săptămâni) a unora dintre ele³⁰.

Numărul membrilor gărzilor locale diferă de la 3 persoane (Petrieni, Suiug, Cărădeni³¹), pînă la peste 40 (Homorog — 45, Beiuș — 100³²), cele mai multe avînd însă între 5 și 10 membri. Numărul gardiștilor s-a redus treptat în unele localități, pe măsura liniștirii satelor după revoltele țărănești din luna noiembrie³³, sau în urma reducerii fondurilor de care dispunea „Comanda” din Oradea pentru plata gardiștilor³⁴.

Perioada de timp în care au ființat oscilează între 2—3 săptămîni și 6 luni. Unele și-au sistat activitatea după trecerea valului de acțiuni populare — cazul gărzii din Izbuc³⁵, sau în urma ordonanței Consiliului Dirigent, dată în acest sens în ianuarie 1919 (Berechiu³⁶). O mare parte au fost dezarmate de către trupele așa-zise „secuiești” după 1 Decembrie 1918, cînd Bihorul — în virtutea armistițiului încheiat la Belgrad între Antanta și guvernul ungar, la 7 noiembrie 1918 — a mai rămas timp de câteva luni în mod arbitrar sub administrația guvernului din Budapesta³⁷. Acțiunea culminează cu desființarea la 8 martie 1919 a Comandei gărzilor naționale românești din Bihor, prin ocuparea sediului acesteia din Oradea³⁸. Uneori, în urma măsurilor luate împotriva lor membrii gărzilor s-au refugiat prin păduri, de unde atacau și dezarmau patrulele „secuiești”. Așa a procedat garda din Vîrciorog, care în aprilie 1919, la intrarea lor în Tileagd, a predat armele provenite din dezarmarea soldaților unor subunități ale armatei române³⁹. Au existat și numeroase alte gărzi comunale care nu s-au supus somațiilor de predare a armamentului și care și-au continuat activitatea pînă în aprilie 1919, cînd se instituie administrația românească efectivă în Crișana. Odată cu preluarea atribuțiilor lor de către noile organe militare și administrative, gărzile își sistează activitatea. În această categorie se încadrează gărzile din secția Salonta, cele din Nojorid, Oșorhei, Alpara, etc.⁴⁰.

În intervalul amintit, gărzilor naționale românești le-au revenit sarcini deosebit de complexe. Create în focul revoluției, din soldații întorși

²⁹ A.S.O., fond C.M.Ț.C., dosar 5426, f. 137—138

³⁰ *Ibidem*

³¹ *Ibidem*, f. 131—132, 113, 153, 107—108

³² *Ibidem*, f. 97

³³ *Ibidem*, f. 59

³⁴ *Ibidem*, f. 137—138

³⁵ *Ibidem*, f. 59

³⁶ *Ibidem*, f. 42

³⁷ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire, Oradea, 1938*, p. 249; Gheorghe Iancu, *Din preocupările Consiliului Dirigent pentru organizarea administrației românești în Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj*, 1971, p. 196—197; Barbu Ștefănescu, *Presa românească interbelică din Oradea despre Unirea din 1918*, în *Crisia*, VIII, Oradea, 1978, p. 141—142

³⁸ *Trîbuna Bihorului*, 1919, nr. 10—11; Barbu Ștefănescu, *op. cit.*,

³⁹ A.S.O., fond C.M.Ț.C., dosar 5426, f. 194

⁴⁰ *Ibidem*, f. 137—138, 121—124

de pe front „cu sufletele pline și infiltrate de idei revoluționare”⁴¹, gărzile s-au pus de multe ori în sprijinul satelor revoltate. Au participat la dezarmarea forțelor de ordine, precum și la înlăturarea autorităților vechiului regim, au garantat alegerea democratică a noilor notari și primari. În plasa Beliu, la Craiova, după dezarmarea și alungarea jandarmilor, nevoiți să se refugieze la Tinca, garda și-a instalat sediul în fosta cazarmă a acestora⁴² și în colaborare cu cea din Măraș a supravegheat alegerile de primari în satele de pe raza ei de acțiune, prima dintre acestea având loc în Siad⁴³. Întrucât compania de jandarmi din Beiuș constituia principalul sprijin în tendința vechilor autorități de a opri procesul de trecere a atribuțiilor administrative în competența celor trei consilii din localitate, la propunerea C.N.R. se hotărăște dezarmarea și alungarea ei. În vederea executării acestei operațiuni se obține colaborarea gărzii din Vașcău⁴⁴. Prin acțiunea conjugată a celor două gărzii, în noaptea de 28 spre 29 decembrie jandarmii sînt alungați, lăsînd în mîinile gardiștilor români întregul armament⁴⁵. Odată cu jandarmi a părăsit Beiușul și primpretorele Zih, treburile administrative rămînînd de acum exclusiv în mîinile Comisiei Executive a celor trei consilii din localitate⁴⁶. Într-un raport din 2 ianuarie 1919, al Comandamentului Gărzilor Naționale Maghiare din comitatul Bihor, semnat de comandantul Birtha, înaintat comisarului guvernamental al comitatului Bihor, se arăta că jandarmii se retrăgeau din plășile Vașcău, Beiuș, Beliu, „... nefiind capabili să-și îndeplinească sarcinile în condițiile actuale. Poporul are o atitudine de ură față de ei, iar gărzile românești precum și consiliile naționale române nu îl susțin” (pe comandantul secției de jandarmi Salonta, locțiitor al comandantului jandarmeriei din Beiuș — n.n.⁴⁷). Evenimentele — se arăta în continuare în raport — sînt opera unor tineri gardiști români, care au dezarmat jandarmii din gara Beiuș și cu ajutorul celor aduși „din provincie” au capturat armele întregii companii⁴⁸. Tot cu sprijinul gardiștilor au fost alungați jandarmii, notarii și cîrcumarii evrei din numeroase comune ale plasei Salonta „care s-au purtat în mod inuman” cu familiile celor plecați pe front⁴⁹.

Un rol deosebit de important revenea gărzilor pe linia aprovizionării populației cu produse de primă necesitate și în combaterea speculei, în condițiile unei accentuate crize alimentare și a lipsei bunurilor de larg consum, ca urmare a celor patru ani și jumătate de război. Amintim cazul gărzii naționale din Beiuș, care a asigurat securitatea

⁴¹ *Ibidem*, f. 74

⁴² *Ibidem*, f. 76--78

⁴³ *Ibidem*, f. 40

⁴⁴ *Ibidem*, f. 24--29

⁴⁵ *Ibidem*, f. 196--200

⁴⁶ *Ibidem*, f. 24--29

⁴⁷ A.S.O., *fond Prefectura județului Bihor*, dosar 395/1919, f. 6--7

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ A.S.O., *fond C.M.Ț.C.*, dosar 5426, f. 137--138

transporturilor de grâu și tutun destinate localității⁵⁰. În ședințele comune ale membrilor Comisiei Executive a celor trei consilii din Beiuș Consiliul Național Român, Consiliul Național Maghiar și Sfatul Muncitoresc, loc. Ioan Voștinar, comandantul gărzii locale, raporta sistematic despre cazurile de speculă cu tutun, petrol sau alimente descoperite, despre neregulile constatate în localurile publice referitoare la vinderea spiritoaselor, precum și despre măsurile luate pentru stîrpirea unor astfel de racile⁵¹.

Rostul inițial al înființării gărzilor era acela al apărării ordinii publice, a bunurilor publice și private. În acest sens au stopat unele acțiuni anarhice — răzbunări personale, incendieri, tăieri în masă a pădurilor. În special pădurile stăteau în atenția țăranilor-soldați întorși de pe front, în vederea aprovizionării cu lemne pentru iarna care se apropia. Faptul că acțiunile lor au luat caracterul unor adevărate devastări, nu atît a pădurilor propriu-zise, cît mai ales a locuințelor și a sediilor funcționarilor de la firmele de exploatare, se datorează în primul rînd modului neomenos în care aceștia se purtasera cu familiile celor plecați pe front în cursul războiului⁵². C.N.R. din Oradea și Bihor se vedea nevoit să facă o propagandă susținută pentru curmarea unor astfel de acte. „Ne vin vești că pe unele locuri sătenii pustiesc pădurile. Trebuie să osîndim cu toată puterea acest lucru nesocotit” — recomanda organul de presă al C.N.R., ziarul *Tribuna Bihorului*⁵³. Tot caracter propagandistic, de lămurire, au și cea mai mare parte a măsurilor de calmare a satelor luate de gărzile naționale, în unele locuri în fața furiei maselor, renunțîndu-se și la acestea. „Deși episcopii, moșierimea și comandantul militar din Oradea erau de acord să restabilească „ordinea” și să aperse avutul particular — își amintea Teodor Neș, comandantul secției Tinca, — în fața țăranilor înverșunați din Rîpa (care intraseră în pădurile episcopiei greco-catolice din Oradea — n.n.), tactica interdicției categorice a aprovizionării nu avea nici o perspectivă de reușită, de aceea n-am insistat asupra acestei opreliști . . .”⁵⁴.

În multe cazuri însă, apărarea ordinii publice însemna în concepția ofițerilor comandanți, apărarea „ordinii burgheze”, gărzile fiind folosite în acțiuni cu caracter antirevoluționar: intimidarea și liniștirea satelor, apărarea de furia maselor a unor domenii laice și ecleziastice⁵⁵. Astfel, întîlnim garda din Beiuș participînd alături de jandarmi la represaliile împotriva populației satelor din bazinul Crișului Negru, care forțase barierele orașului, cu ocazia lîrgului din 5 noiembrie 1918⁵⁶,

⁵⁰ Muzeul Țării Crișurilor, *Colecția de documente a secției de istorie*, dosar inv. nr. 2630, f. 16

⁵¹ *Ibidem*, f. 15

⁵² A.S.O., *Iond C.M.Ț.C.*, dosar 5426, f. 196

⁵³ *Tribuna Bihorului*, 1919, nr. 9

⁵⁴ Teodor Neș, *op. cit.*

⁵⁵ Ludovic Banyai, *Pe lăgașul tradițiilor Irățești*, București, 1971, f. 114

⁵⁶ Constantin Pavel, *op. cit.*, p. 7—8

Garda din Călugări, constituită la 6/19 noiembrie 1918 „pentru pacificarea și a comunei vecine Sohodolul de Vașcău” și-a redus treptat numărul „pe măsura ogoierii revoluției țărănești de atunci”⁵⁷.

Cea mai importantă atribuție a gărzilor românești din Bihor, în contextul politic al anilor 1918—1919, a fost indiscutabil garantarea dreptului la autodeterminare al populației românești, — pe baza căruia s-a trecut la organizarea administrației C.N.R. în Bihor — iar mai apoi de a asigura transpunerea în practică a hotărârilor Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Din acest punct de vedere gărzile românești au constituit un factor politic deosebit de activ. Ele au concurat din plin la combaterea propagandei străine de interesele naționale, făcută de cercuri reacționare, care în noul stat ce se prefigura, își vedea periclitată pozițiile sociale și politice. Membrii gărzilor au difuzat în toate colțurile Crișanei ziarul *Tribuna Bihorului*, oficiosul C.N.R. din Oradea și Bihor, primul ziar românesc din Bihor, broșura *Către poporul românesc* scrisă de Gheorghe Tulbure, alte materiale de ordin propagandistic. „Propaganda de trezire a conștiinței poporului românesc — își amintea loc. Ioan Bredău, comandantul secției Salonta — o făceam prin cuvântările ce le țineam cu ocazia inspecției ce făceam zilnic la fiecare gardă și prin aducerea la cunoștința sătenilor a manifestelor și ordonanțelor primite de la Consiliul Național Român și de la comandamentul militar central al gărzilor naționale din Oradea”⁵⁸. „În fiecare comună, în fața sătenilor adunați cu toba, — scrie și Teodor Neș — am lămurit celor prezenți dreptul națiunilor la autodeterminare, ca principiu de eliberare al popoarelor. Am evocat de fiecare dată marile mișcări istorice de eliberare națională și socială”⁵⁹.

Gărzile naționale românești din Bihor au fost reprezentate pe măsura numărului membrilor și a rolului lor la Marea Adunare Națională din 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia. Din partea Comandei Gărzii Naționale Românești din Bihor au participat ca delegați oficiali subloc. Ioan Buhaș din Ceica și subloc. Teodor Stanca din Aleșd⁶⁰. Alături de aceștia au mai fost prezenți la Alba Iulia, desemnați de obște sau pe cont propriu și alți ofițeri și gardiști, între care amintim pe Teodor Neș și Sever Pelle din comanda secției Tinca, Alexandru Popescu, comandantul secției Ceica, etc.

O mare parte a adunărilor de popularizare a rezoluției de unire, ce a urmat actului de la 1 Decembrie, s-au ținut din inițiativa secțiilor gărzii naționale județene. Ofițerii din comanda secției Tinca — loc. Teodor Neș, loc. Sever Pelle, subloc. Nistor Costa — au organizat astfel de adunări în marea majoritatea a comunelor din plasă, remarcându-se prin amploarea sa deosebită cea din Gurbediu, unde poporul a

⁵⁷ A.S.O., fond C.M.Ț.C., dosar 5426, f. 60

⁵⁸ *Ibidem*, f. 137—138

⁵⁹ Teodor Neș, *op. cit.*

⁶⁰ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 53—67

depus jurământul de credință „către Consiliul Dirigent și România”⁶¹. La fel de impozante au fost și serbările cu steaguri tricolore românești — simbol al entuziastei aderări la hotărîrea forumului național de la Alba Iulia — din Beliu și Ucuriș. La ele au participat alături de comandații gărzii locale și de intelectualii locului, „lumea din toate comunele plasei”⁶². Serbarea de la Cefa în ziua de 29 decembrie 1918 se încheie cu defilarea gărzii „condusă de agilul comandant loc. D. Abrudan”⁶³, iar la Cusuiș serbarea are loc în prezența locotenentului Cornel Neagu, comandantul gărzii comunale din Lazuri de Beiuș⁶⁴.

În unele locuri gărzile au depășit stadiul tinerii unor astfel de adunări festive, sprijinind consiliile naționale locale în aplicarea hotărîrilor de unire cu România. Prin mobilizarea făcută de C.N.R. și comanda gărzii Vașcău, la 14 decembrie populația plășii a hotărît „cu mare în-suflețire preluarea” puterii⁶⁵.

Gărzile naționale au constituit un element de unitate națională mai ales după 1 Decembrie, cînd Bihorul se vedea separat temporar de restul țării prin cea de-a treia linie de demarcație fixată de Antanta pentru armata română în înaintarea ei spre vest: Zam—Ciucea—Sighetul Marmăției⁶⁶. Peste linia de front de pe crestele Apusenilor, pe poteci știute numai de oamenii locului, au ținut permanent legătura cu armata română, cu membrii Consiliului Dirigent al Transilvaniei, reliefînd încă odată, dacă mai era nevoie, hotărîrea nestrămutată a tuturor românilor de a aplica întocmai rezoluția de unire, în ciuda greutăților de moment. Comandantul gărzii din Vașcău, de pildă, a avut legături neîntrerupte cu gărzile naționale din Hălmagiu și Baia de Criș, cu dr. Ioan Suci, titularul resortului de organizare în Consiliul Dirigent, care se stabilise la Brad, cu comandantul unităților armatei române din Deva și Brad⁶⁷. În fața situației dificile, create prin sosirea în zona Beiușului a batalionului „secuiesc” condus de căpitanul Szabo și mai apoi de căpitanul Verboczy, însuși comandantul secției Vașcău, loc. Petru Popovici aleargă la Brad, pentru a se consulta cu dr. I. Suci în problema atitudinii și măsurilor militare ce se impuneau a fi luate împotriva detașamentului amintit⁶⁸.

În urma acțiunilor de dezarmare a gărzilor românești întreprinse de trupele de sub comanda colonelului reacționar Kratokwill, a regimului de teroare instaurat în Bihor, numeroși membrii ai gărzilor au trecut linia demarcațională, punîndu-se la dispoziția armatei române sau a

⁶¹ Teodor Neș, *op. cit.*; A.S.O., fond C.M.Ț.C., dosar 5426, f. 171

⁶² A.S.O., fond C.M.Ț.C., dosar 5426, f. 30—39

⁶³ *Tribuna Bihorului*, 1919, nr. 6

⁶⁴ A.S.O., fond C.M.Ț.C., dosar 5426, f. 193

⁶⁵ *Ibidem*

⁶⁶ Constantin Kiriteșcu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. III, ediția a III-a, p. 393—395; Tiron Albani, *op. cit.*, p. 249; Gheorghe Iancu, *op. cit.*, p. 196—197; Barbu Ștefănescu, *op. cit.*, p. 141—142

⁶⁷ A.S.O., fond C.M.Ț.C., dosar 5426, f. 198

⁶⁸ *Ibidem*, f. 100

Consiliului Dirigent. Foștii gardiști din Budureasa: Ioan Dan, Teodar Magda, Gavril Bobus, Ioan Jude, Ioan Mitran Cheșu, Ioan Ciocan, împreună cu comandantul lor, subloc. Gheorghe Dan și alți țărani din localitate, cu tot gerul lunii februarie, au luat drumul munților și coborînd pe valea Drăganului au ajuns la liniile armatei române cerînd să fie înrolați⁶⁹. Și din Vașcău o parte din intelectuali și ofițerii gărzi, pleacă la Sibiu după 16 februarie — dată la care localitatea este ocupată de trupele maghiare⁷⁰. Loc. Cornel Neagu, organizatorul gărzii din Lazuri de Beiuș, urmărit fiind de soldații din detașamentul stabilit la Beiuș, se refugiază mai întîi la Cheșa, iar de aici trecînd munții, ajunge la Sibiu, devenind secretar personal pe lângă dr. Aurel Lazăr⁷¹. Plutonierul Traian Groza, membru în garda din aceeași localitate, s-a refugiat și el pe la Lunca—Băița—Cîmpeni—Turda la Sibiu, participînd la demonstrațiile de protest împotriva liniei de demarcație arbitrară, făcute de populația acestui oraș în fața generalului francez Berthelot⁷². Reîntors la sfîrșitul lunii decembrie 1918 de la Sibiu, loc. Alexandru Popescu, este pus sub urmărire „ca spion în favoarea României” și nevoit să se refugieze din nou prin păduri⁷³.

Acest fenomen a avut o mare amploare și în zona Aleșdului. Astfel, într-o scrisoare adresată la 1 martie 1919, C.N.R.-ului din Oradea și Bihor, subloc. Petru Cepleu și prof. Petru Dejeu arătau că „pentru asigurarea vieții am fost nevoiți a părăsi Oradea Mare și a fugi pe teritoriul ocupat de trupele române”⁷⁴. Aceștia se adăugau unui mare număr de intelectuali din zonă, care părăsiseră Aleșdul în frunte cu primpretorele Corneliu Beșan, pretorele Victor Crețiu, notarul Coloman Stupariu, ce fuseseră aleși în aceste funcții de reprezentanții majorității comunelor din plasă în adunarea populară din 15 decembrie 1918⁷⁵.

„Un alt serviciu important — relata loc I. Voșlinariu, comandantul secției Beiuș — pe care și-a ținut de a sa datorie garda națională română în acea regiune ca să-l facă, a fost informarea autorităților militare române despre situația din această regiune. Astfel, în mai multe rînduri au fost trimiși curieri speciali la Comandamentul armatei române din Brad și Deva, servindu-li-se prețioase informații de ordin militar și strategic”⁷⁶.

Pe baza acestei suscinite încercări de prezentare a organizării și activității gărzilor naționale românești din Bihor în lupta pentru unirea Transilvaniei cu România, putem afirma că, dincolo de unele minusuri inerente momentului istoric respectiv, ele au reprezentat nu numai niște

⁶⁹ *Ibidem*, f. 52—53

⁷⁰ *Ibidem*, f. 200

⁷¹ *Ibidem*, f. 102

⁷² *Ibidem*

⁷³ *Ibidem*, f. 105—106

⁷⁴ A.S.O., *fond Prefectura județului Bihor. Cabinetul prefectului*, 390/b, f. 40

⁷⁵ *Tribuna Bihorului*, 1919, nr. 6; A.S.O., *fond C.M.Ț.C.*, dosar 5426, f. 1—2

⁷⁶ A.S.O., *fond C.M.Ț.C.*, dosar 5426, f. 24—29

formațiuni paramilitare absolut indispensabile în acele împrejurări revoluționare, caracterizate prin mari acțiuni sociale și naționale, dar au fost în același timp, alături de consiliile naționale, primele organe politice românești în această parte a țării, alese pe baza dreptului de liberă dispunere al popoarelor, organe tranzitive ce vizau includerea firească a Bihorului în ansamblul statal, căruia îi aparținea în mod natural.

THE ROMANIAN NATIONAL GUARDS OF BIHOR IN THE STRUGGLE FOR TRANSILVANIA'S UNION TO ROMANIA

(Summary)

The autor of this paper succinctly presents the activity of the Romanian national guards of Bihor during the autumn of 1918 and the spring of 1919.

After presenting the circumstances under which they were formed and their specific constitution, the author stresses upon their role in backing up the first Romanian administration in this part of the country. Born in a revolutionary turmoil, they most often identified themselves to the people's aspirations, by ensuring peace and public order, in supplying the population with strict-necessity goods, under the hard life-conditions of the waraftermath.

Their primordial task has however been that of securing the Romanian population its right to selfdetermination and, later-on, that of helping put into life the decisions of the „Grand National Assembly“ of Alba Iulia (1st of Dec. 1918).

Besides the „National Councils“, the Romanian National Guards stood for the „transitive bodies“, which achieved the normal integration of the Bihor-county within the united Romanian national state.